

Vályogos Krisztina

Debreceni Egyetem Nevelés- és Művelődéstudományi Doktori Program

tanulmány

Hova tovább? Szakképzésben tanulók jövőtervei

Az országos átlaghoz képest társadalmi és gazdasági hátránnyal jellemezhető régiók fejlődésének kulcsa a szakképzés. A szakképzés az oktatás egy olyan speciális szegmense, melynek szerepe az ipar fejlődéséhez szükséges jól képzett humán erőforrás biztosítása, mindezt úgy, hogy az ipar igényeivel párhuzamosan a szakképzésben tanuló fiatalok igényeit és vágyait is figyelembe vegye, valamint jövőképet is adjon.

Bevezetés

Tanulmányunk célja, hogy tanulói kérdőíves kutatásunk (VETanulOK 2023) segítségével megismerjük a szakképzésben tanuló fiatalok jövőterveit. Korábbi hazai kutatások arra világítottak rá, hogy a tanulási út diverzifikációja miatt még a szakképzésben tanulók esetében sem vehetjük biztosra, hogy a végzés után egyenes az út a munkaerőpiacra (Ercsei, 2015; Mártonfi, 2009). A gazdaság növekedéséhez elengedhetetlen a hatékonyság növekedése, mely a szakképzés területén is megjelenik az Ipar 4.0-ban megfogalmazott célkitűzések alapján. Ugyanakkor a szakképzés minőségi és mennyiségi növekedése mellett is felmerül a kérdés, hogy a megújult szakképzésben szakmai végzettséget szerzett fiatalok a végzés után hogyan képzelik el a munka világában való elhelyezkedésüket.

Serdülők jövőtervei

A témával foglalkozó kutatások a fiatalok jövőbeli elképzeléseinek feltárása során a közeli és a távoli jövőre vonatkozóan élethelyzeteken keresztül vizsgálják a továbbtanulás, a munkába állás és a családi élet tekintetében az elképzelt és vágyott jövőt (Liskó, 2004; Nurmi, 2005; Messing, 2006; Seginer, 2009; Mártonfi, 2009; Ercsei, 2015). Ugyanakkor figyelembe kell vennünk, hogy bár a fiatalokat foglalkoztatja a jövőjük (Marton, 2020), mégis minél távolabbi jövőt kell elképzelniük a fiataloknak, annál magasabb lehet a bizonytalanok aránya (Czifrusz és Lénárd, 2023).

Elsőként a továbbtanulási terveket vesszük számba a korábbi kutatási eredmények alapján. Liskó (2004) a továbbtanulási szándéknak a lakóhely urbanizációs szintjéhez és a szülői iskolázottsági szinthez és iskolatípushoz igazodó arányát mutatta ki, míg külföldi vizsgálatok eredményei a lányok kiforrottabb és pozitívabb jövőterveire hívják fel a figyelmet (Creed és Patton, 2003; Iovu és mtsai, 2016; Brown és mtsai, 2006). Mártonfi (2009) mintegy másfél évtizede a programtípustól függetlenül a továbbtanulási szándék

erősödését detektálta, miszerint a szakmunkás végzettség megszerzése után a fiatalok több mint fele (56%-a) már inkább tanulni szeretne, míg 43%-a inkább munkába állna, illetve a dolgozni készülők fele a munka mellett tanulni is szeretne, tehát összességében az érettségivel nem rendelkező fiatalok $\frac{3}{4}$ -e tervei szerint nem fejezi be tanulmányait a szakmunkás bizonyítvány megszerzésével. A továbbtanulás esetén szakképzési programtípustól függetlenül a tanulni vágyók több mint fele a középfokú tanulmányai során elsajátított szakmának, szakiránynak megfelelően, azt kiegészítve tervezte tanulmányait, míg $\frac{1}{3}$ -uk pályakorrekcióként attól eltérő szakmát vagy szakirányt szeretett volna tanulni (Mártonfi, 2009).

Ezután a munkaerőpiaci terveket vesszük számba. A tanulmányok befejezése utáni munkavállalási szándék aránya Liskó két évtizeddel ezelőtti tapasztalatai szerint igazodott a tanulók lakóhelyének településtípusához, a szülők iskolázottságához és az iskola-típushoz. A szakmunkások több mint fele, 56%-a, a szakközépiskolások 42%-a tervezte a munkába állást a középfokú tanulmányai befejeztével (Liskó, 2004). Az elhelyezkedési esélyek latolgatásakor a fiatalok a biztos, a valószínű és a bizonytalan kategóriák közül választhattak, a bizonytalanok aránya mindkét programtípusban hasonló, 38-39% volt. A szakmunkástanulók $\frac{1}{3}$ -a biztosnak vélte, a szakközépiskolások $\frac{1}{3}$ -a valószínűnek látta a munkaerőpiacon való elhelyezkedését (Liskó, 2004). Külföldi munkavállalást tervezett a szakmunkások fele, a szakközépiskolások több mint $\frac{1}{3}$ -a, de tartósan külföldön élni programtípustól függetlenül a 11-12%-uk szeretett volna (Mártonfi, 2009). A 2000-es évek elején a szakmai autonómiára való törekvés kapcsán nemi különbségeket figyeltek meg, miszerint a fiúk inkább vállalkozóként képzelték el magukat, mint a lányok (Kniveton, 2004; Small és McClean, 2002). Ercsei (2015) a továbbtanulás és a munkába állás közötti választás során eltérő tendenciákat mutatott ki a nemek, a településtípus és a régió tekintetében. Tapasztalata szerint a lányok jövőterveiben nagyobb hangsúlyt kap a tanulás, akár önmagában, akár munkaviszony mellett is, mint a fiúkéban, míg a fiúk inkább a mielőbbi kereső tevékenységet preferálják (Ercsei, 2015), ami Kniveton (2004) eredményeivel egy irányba mutat. A lakóhely településmérete alapján a kisebb településeken élők a munkavállalást, míg a nagyobb településeken élők a tanulást, illetve a munka mellett tanulókat tervezik nagyobb arányban (Ercsei, 2015). A családi háttér tekintetében az alacsonyabb státusú családok gyermekei a munkavállalást preferálják, ami látszólag ellentmond annak, hogy a hátrányos helyzetű Észak-alföldi régióban magas a csak tanulni, illetve a Nyugat-dunántúli régióval együtt a dolgozni és tanulni tervezők aránya (Ercsei, 2015).

Kutatási kérdés és hipotézis

Kutatási kérdéseink, melyekre az elemzések során választ keresünk:

A szakképzésben az új programtípusokban elsőként részt vevő tanulók milyen jövőre vonatkozó tervekkel rendelkeznek? Intézménytípusonként eltérő-e a fiatalok jövőképe?

H1. Feltételezzük, hogy minél magasabb a társadalmi státusa a tanuló családjának, annál inkább jellemző, hogy az iskolázottsági szint emelkedése, vagy foglalkoztatottsági státusbeli autonómia a jövőképe. Ezen feltételezésünket a magasabb társadalmi státussal együtt járó jobb családi vagyoni helyzetre és anyagi biztonságra alapozzuk.

H2. Feltételezzük, hogy az intézményválasztás a társadalmi háttér dominanciája miatt jelentős hatást gyakorol a fiatalok jövőképe (Hermann, 2003; Lannert, 2004).

Minta és módszer

Tanulói kérdőíves kutatásunk, melynek mérőeszközének alapját korábbi hazai kutatások adták (Andor és Liskó, 2000; Liskó, 2003; Fónai és Papik, 2002; Fónai, Hajdu és Estók, 2007, Lannert, 2004), online formában 2022 őszétől 2023 nyaráig zajlott az Észak-alföldi régió szakképzési centrumainak intézményeiben. Adatbázisunk (N = 973) végzős szakképző iskolás (n = 600) és 11. évfolyamos technikumi (n = 373) tanulók válaszait tartalmazza, melynek jelen tanulmányban a fiatalok jövőterveire vonatkozó válaszait mutatjuk be. Adatbázisunk, a VETanulOK 2023, az Észak-alföldi régió 7 szakképzési centrumának (melyből 5 az ITM, 2 pedig az Agrárminisztérium fenntartásában van) 31 szakképző intézményéből érkezett kitöltéseket tartalmaz. Azon intézményekben tanulókat kértük fel kitöltésre, akik szakképző iskolai programtípusban oktató intézményben az új szakmai programtípusokban (szakképző iskola, technikum) elsőként tanultak. Mintánk régiószintű kitöltöttségi aránya a 11. évfolyamos szakképző iskolai programtípus esetében 32,2%-os, a többcélú szakképzési intézményekben technikumi 11. tanulók esetében pedig 19%-os, ugyanakkor mindkét programtípus esetében vármegyénként eltérő arányú. A mintánk vármegyénkénti (1. melléklet) és ágazatonkénti (2. melléklet) kitöltöttségi aránya a mellékletben látható.

Az Észak-Alföld a kedvezményezett járások száma alapján (290/2014. [XI.26.] Korm. rendelet 3. melléklete) hazánk hátrányos helyzetű régiója. Ezen területi országos átlaghoz képest kimutatható elmaradás tetten érhető a népesség iskolázottsági és foglalkoztatottsági adataiban is. Ugyanakkor bár az egy főre eső GDP tekintetében a területi rangsor végén található (KSH 21.1.2.2 STADAT), a régióban megjelenő nemzetgazdasági beruházások (KSH STADAT 3.1.2.1) alapján várhatóan emelkedni fog a munkaerőpiaci szakképzett munkavállalók iránti igénye, ami indokolja témánk relevanciáját.

Az adatok feldolgozása SPSS program használatával történt, mely során leíró statisztikai eljárásokat, egyszerű és összetett keresztábra-elemzéseket és klaszterelemzést végeztünk.

Elemzésünkéből kiderült, hogy a tanulók közel 45%-a gondolja azt, hogy a tanult szakmában fog dolgozni (44,71%) a jövőben, illetve több mint az egyharmaduk gondolta azt, hogy biztos munkahelye lesz jó fizetéssel (39,05%). A válaszadóink egynegyede szeretne érettségi bizonyítványt szerezni (25,59%), kicsivel kevesebben pedig a jövőben vállalkozók szeretnének lenni (21,17%) és/vagy külföldön dolgozni (22,30%). A tanulók egyötöde vélte úgy, hogy a későbbiekben új szakmát fog majd tanulni (19,73%). A diákok valamivel több mint egytizede teljes pályakorrekciót hajtana végre a jövőben (11,72%), ennél kevesebben terveznek diplomát szerezni (8,74%) vagy otthon lenni a gyermekeikkel (5,96%).

Eredmények

Elsőként a leíró statisztikai eredményeinket ismertetjük. A tanulók a jövőkép kérdésközpontú kérdéseire igennel (1) vagy nemmel (0) válaszolhattak, ezért jelen esetben a leíró statisztikai elemzéseknél az igennel válaszolók százalékos arányát elemeztük az átlag és a szórás helyett. Elemzésünkéből kiderült, hogy a tanulók közel 45%-a gondolja azt,

hogy a tanult szakmában fog dolgozni (44,71%) a jövőben, illetve több mint az egyharmaduk gondolta azt, hogy biztos munkahelye lesz jó fizetéssel (39,05%). A válaszadóink egynegyede szeretne érettségi bizonyítványt szerezni (25,59%), kicsivel kevesebben pedig a jövőben vállalkozók szeretnének lenni (21,17%) és/vagy külföldön dolgozni (22,30%). A tanulók egyötöde vélte úgy, hogy a későbbiekben új szakmát fog majd tanulni (19,73%). A diákok valamivel több mint egytizede teljes pályakorrekciót hajtana végre a jövőben (11,72%), ennél kevesebben terveznek diplomát szerezni (8,74%) vagy otthon lenni a gyermekeikkel (5,96%). Végül a válaszadók töredéke gondolta azt, hogy tanulmányai után munkanélküli lesz (2,26%), 7,3%-uk pedig nem tudta megmondani, vélhetőleg hogyan is alakul a jövője (1. táblázat).

1. táblázat. A jövőkép kérdéseire igennel válaszoló tanulók aránya (%)
(dichotóm mérési szinten)

	%
A tanult szakmában dolgozom.	44,71%
Újabb szakmát tanulok.	19,73%
Más szakmát tanulok, és abban dolgozom.	11,72%
Biztos munkahelyem lesz, jó fizetéssel.	39,05%
Érettségi bizonyítványt szerezek.	25,59%
Diplomát szerezek.	8,74%
Otthon leszek a gyermekeimmel.	5,96%
Vállalkozó leszek.	21,17%
Külföldön fogok dolgozni.	22,30%
Munkanélküli leszek.	2,26%
Nem tudom.	7,30%

Forrás: VETANULOK 2023

A jövőtervek klaszterei

Következő lépésben a jövőképre adott válaszok mentén klaszterelemzést hajtottunk végre, amely eljárás során három csoportot tudtunk elkülöníteni. A hagyományos klaszterelemzéssel szemben viszont nekünk különösképpen ügyelnünk kellett arra, hogy dichotóm válaszlehetőség miatt számunkra a 0-hoz közelítő értékek épp annyira értékesek, mint az 1-hez közelítőek, mivel amennyiben a klaszterérték 0-hoz közelít, az biztosan nemet jelöl, míg ha 1-hez, az biztosan igent.

A klaszterelemzéssel és az annak értelmezése szolgáló kvartilisekkel három csoportot tudtunk elkülöníteni. Az első és egyben a legkisebb csoportot azok a tanulók képezték, akik pozitív jövőképpel rendelkeznek mind a munkavállalás, mind a továbbtanulás terén, és egyáltalán nem gondolják azt, hogy a jövőben munkanélküliek lesznek, vagy éppen gyermekvállalási szándék miatt szüneteltetnék a karrierjüket, ezért ők a **Tevékenyen optimisták** ($n = 195$). A második csoportot azok a diákok alkották, akiknek bár bizonytalan a jövőképe, viszont mindegyikük biztos abban, hogy a tanult szakmájában fog dolgozni, ami a szakképzési oktatáspolitikai szempontjából sikeres pályaválasztásra enged következtetni, ezért ők a **Szakmaérdekelt tanulók** nevet kapták ($n = 343$). Végül az utolsó csoportba azok a tanulók kerültek, akik rendkívül motiválatlanok mind a munkavállalási, mind a továbbtanulási aspirációikban. Esetükben egyáltalán nem volt ritka a szélsőséges, nullát közelítő érték ($0 = \text{nem}$), teljesen elzárkóznak attól, hogy a tanult

szakmájukban helyezkedjenek el, és minden jövőképet vizsgáló kérdésre nemmel választottak, ezért ők az **Enervált** nevet kapták (n = 435) (2. táblázat).

2. táblázat. A jövőképek klaszterei

	Tevékenyen optimista	Szakmaérdekelt	Enervált
Biztos munkahelyem lesz, jó fizetéssel.	teljesen biztos	nem	nem
Érettségi bizonyítványt szerzek.	teljesen biztos	biztosan nem	biztosan nem
Külföldön fogok dolgozni.	teljesen biztos	biztosan nem	biztosan nem
Vállalkozó leszek.	igen	biztosan nem	biztosan nem
Újabb szakmát tanulok.	igen	biztosan nem	biztosan nem
A tanult szakmában dolgozom.	igen	teljesen biztos	biztosan nem
Diplomát szerzek.	nem	biztosan nem	biztosan nem
Más szakmát tanulok, és abban dolgozom.	nem	biztosan nem	biztosan nem
Otthon leszek a gyermekeimmel.	biztosan nem	biztosan nem	biztosan nem
Munkanélküli leszek.	biztosan nem	biztosan nem	biztosan nem
Nem tudom.	biztosan nem	biztosan nem	nem
N	195	343	435

Forrás: VETanulOK 2023

Megjegyzés: klaszterértékek kvartilisei: 0–0,1 = biztosan nem, 0,2–0,33 = nem, 0,34–0,66 = igen, 0,67–1 = teljesen biztos

A szocioökonómiai státus hatása a jövőtervekre

Az összefüggés-vizsgálatokat keresztábla-elemzéssel kezdtük: khi-négyzet próbával megvizsgáltuk, hogy a jövőképre vonatkozó kérdéseink közül melyik mutatott számottevő eltéréseket a szocioökonómiai klaszterein (a szocioökonómiai klasztereinélként részletesen bemutatott tanulmányunk megjelenés alatt) mentén.

Összetett családiháttér-mutató segítségével beazonosítottuk a szakképzésben tanulók három klaszterét, ezek a többszörös hátrányúak, a szakmunkás családokból érkezők és a középosztálybeliek csoportja. A többszörösen hátrányos helyzetű fiatalok jellemzően községekben, sokgyermekes családokban, szerény anyagi körülmények között élnek. Tőlük jobb anyagi helyzetben élnek a szakmunkás családok gyermekei, nevüket a jellemzően szakmunkás végzettségű szülőkről kapták. A legmagasabb státusúak a középosztálybeli családok gyermekei, akik a többszörösen hátrányos helyzetű társaikhoz képest jó anyagi helyzetben, városokban élnek a jellemzően szakközépiskolai végzettségű szüleikkel.

A 11 kérdés közül négy esetében találtunk szignifikáns különbségeket a klaszterek mentén. Tendenciaszintű különbségek voltak a csoportok mentén a „Más szakmát tanulok, és abban dolgozom” kérdés esetében ($\chi^2 = 5,879$ df = 2 p = 0,053), ugyanis felülreprezentált arányban jelentek meg a többes hátrányú családból származó tanulók között azok, akik nem kívánnak a jövőben más szakmát is elsajátítani, a későbbiekben pedig abban dolgozni. Szignifikáns különbségek voltak a szocioökonómiai klasztereinélként mentén a diplomaszerezés tekintetében is ($\chi^2 = 10,568$ df = 2 p = 0,005). Felülreprezentált számban voltak azok középosztálybeli családból származó diákok, akik szeretnék a jövőben diplomát szerezni, illetve szintén felülreprezentáltak a többes hátrányú családok gyermekei azok között, akik nem szeretnék felsőfokú tanulmányokat folytatni.

Szignifikáns különbségekre leltünk a vállalkozóvá válás igényét vizsgáló kérdés esetében is ($\chi^2 = 20,770$ df = 2 p = 0,001). Hasonlóan az előző eredményünkhöz, jelen esetben is vállalkozói törekvések a középosztálybeli családokból származó válaszadóinknak voltak, míg ennek ellenkezője leginkább a többes hátrányú családokból származókra volt jellemző. Végül utolsó kérdésünk, amely szignifikáns különbségeket mutatott a szocioökonómiai klaszterein mentén, a külföldi munkavállalásra irányult ($\chi^2 = 7,068$ df = 2 p = 0,029), mivel felülreprezentált számban voltak fellelhetőek a jövőben külföldön dolgozni tervezők között azok a tanulók, akik középosztálybeli családokból származtak (3. táblázat).

3. táblázat. A jövőkép vizsgálata a szocioökonómiai klaszterein mentén (%) (N = 973)

			Többszörös hátrányú családok	Szaktanácsadó családok	Középosztálybeli családok	Összesen
Más szakmát tanulok, és abban dolgozom.^t	Nem	%	<u>92,80%</u>	86,40%	87,20%	88,30%
		A.R.	2,4	-1,1	-1	,
	Igen	%	7,20%	13,60%	12,80%	11,70%
		A.R.	-2,4	1,1	1	,
	Összesen	N	223	280	470	973
		%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%
Diplomát szerzek.*	Nem	%	<u>95,10%</u>	93,20%	88,30%	91,30%
		A.R.	2,3	1,4	-3,2	,
	Igen	%	4,90%	6,80%	<u>11,70%</u>	8,70%
		A.R.	-2,3	-1,4	3,2	,
	Összesen	N	223	280	470	973
		%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%
Vállalkozó leszek.***	Nem	%	<u>87,90%</u>	81,10%	73,20%	78,80%
		A.R.	3,8	1,1	-4,2	,
	Igen	%	12,10%	18,90%	<u>26,80%</u>	21,20%
		A.R.	-3,8	-1,1	4,2	,
	Összesen	N	223	280	470	973
		%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%
Külföldön fogok dolgozni.*	Nem	%	81,60%	80,70%	74,00%	77,70%
		A.R.	1,6	1,4	-2,6	,
	Igen	%	18,40%	19,30%	<u>26,00%</u>	22,30%
		A.R.	-1,6	-1,4	2,6	,
	Összesen	N	223	280	470	973
		%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%

Forrás: VETanulOK 2023

Megjegyzés: Aláhúzva, ahol az Adjusted Residuals (A.R.) értéke nagyobb, mint 2, * p ≤ 0,05, ** p ≤ 0,01, ***p ≤ 0,001, t = tendencia

A következőkben a családi háttér jövőtervekben megjelenő hatását vizsgáljuk kereszt-tábla-elemzéssel, khi-négyzet próbával ($\chi^2 = 15,486$ df = 4 p = 0,004). Amennyiben figyelembe vesszük a családi háttér tanulmányi eredményekben és továbbtanulási döntésben

megjelenő determináló hatását, talán nem meglepő, hogy a legmagasabb szocioökonomiai státusú tanulók a tevékenyen optimista, míg a legalacsonyabb státusú fiatalok az enervált jövőképpel rendelkezők körében jelentek meg felülreprezentáltak (4. táblázat).

4. táblázat. A jövőkép klaszterei a szocioökonomiai klaszterek függvényében ($N = 973$)

		Többszörös hátrányú családok	Szaktanácsadói családok	Középosztálybeli családok	Összesen
Tevékenyen optimista	%	12,60%	18,60%	24,50%	20,00%
	A.R.	-3,2	-0,7	3,3	
Szakma-érdeklődő	%	35,40%	36,10%	34,70%	35,30%
	A.R.	0,1	0,3	-0,4	
Enervált	%	52,00%	45,40%	40,90%	44,70%
	A.R.	2,5	0,3	-2,3	
Összesen	N	223	280	470	973
	%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%

Forrás: VETanulOK 2023

Megjegyzés: Aláhúzva, ahol az Adjusted Residuals (A.R.) értéke nagyobb, mint 2

Iskolatípusonként eltérő jövőkép

A jövőtervek kérdései mentén szignifikáns programtípusonkénti különbségeket találtunk. A technikumban tanulók körében jellemzőbb, hogy stabil egzisztenciát prognosztizálnak ($\chi^2 = 20,287$ df = 1 p = 0,001), melynek része, a programtípus sajátosságaiból adódóan is, hogy érettségi bizonyítványt szereznek ($\chi^2 = 27,248$ df = 1 p = 0,001), valamint felsőfokú végzettséget szereznek ($\chi^2 = 60,888$ df = 1 p = 0,001). A szakmai autonómiára való törekvés is az érettségit is adó szakmai programtípusban tanulóakra jellemző, amely megnyilvánulhat külföldi munkavállalásban ($\chi^2 = 4,787$ df = 1 p = 0,029) vagy foglalkoztatottsági önállóságban ($\chi^2 = 8,468$ df = 1 p = 0,004). Ugyanakkor a pályamódosítás szándéka, mely a jelenlegitől eltérő szakma tanulásában és az abban való elhelyezkedés szándékában jelent meg, a szakképző iskolásokra jellemző ($\chi^2 = 3,634$ df = 1 p = 0,057) (5. táblázat).

5. táblázat. A jövőkép vizsgálata iskolatípusonként (%) (N = 973)

			Szakképző iskola	Technikum	Összesen
Más szakmát tanulok, és abban dolgozom. ^t	Nem	%	89,80%	85,80%	88,30%
		A.R.	1,9	-1,9	,
	Igen	%	10,20%	14,20%	11,70%
		A.R.	-1,9	1,9	,
	Összesen	N	600	373	973
		%	100,00%	100,00%	100,00%
Biztos munkahelyem lesz, jó fizetéssel. ^{***}	Nem	%	66,50%	52,00%	60,90%
		A.R.	4,5	-4,5	,
	Igen	%	33,50%	48,00%	39,10%
		A.R.	-4,5	4,5	,
	Összesen	N	600	373	973
		%	100,00%	100,00%	100,00%
Érettségi bizonyítványt szerzek. ^{***}	Nem	%	80,20%	65,10%	74,40%
		A.R.	5,2	-5,2	,
	Igen	%	19,80%	34,90%	25,60%
		A.R.	-5,2	5,2	,
	Összesen	N	600	373	973
		%	100,00%	100,00%	100,00%
Diplomát szerzek. ^{***}	Nem	%	96,80%	82,30%	91,30%
		A.R.	7,8	-7,8	,
	Igen	%	3,20%	17,70%	8,70%
		A.R.	-7,8	7,8	,
	Összesen	N	600	373	973
		%	100,00%	100,00%	100,00%
Vállalkozó leszek. ^{**}	Nem	%	81,80%	74,00%	78,80%
		A.R.	2,9	-2,9	,
	Igen	%	18,20%	26,00%	21,20%
		A.R.	-2,9	2,9	,
	Összesen	N	600	373	973
		%	100,00%	100,00%	100,00%
Külföldön fogok dolgozni.*	Nem	%	80,00%	74,00%	77,70%
		A.R.	2,2	-2,2	,
	Igen	%	20,00%	26,00%	22,30%
		A.R.	-2,2	2,2	,
	Összesen	N	600	373	973
		%	100,00%	100,00%	100,00%

Forrás: VETanulOK 2023

Megjegyzés: Aláhúzva, ahol az Adjusted Residuals (A.R.) értéke nagyobb, mint 2; t = tendencia; * ≤ 0,05, ** ≤ 0,01, *** ≤ 0,001

Az intézménytípusonkénti vizsgálatunk során szignifikáns ($\chi^2 = 35,933$ df = 2 p = 0,001) jövőtervekben megjelenő különbségeket azonosítottunk. Az érettségit is adó programtípusban tanulók a tevékenyen optimista, míg az érettségit nem adó szakképzési programtípusban tanulók az enervált jövőképpel bíró tanulók körében felülreprezentáltak (6. táblázat).

6. táblázat. A jövőkép klaszterei iskolatípusonként (N = 973)

		Szakképző iskola	Technikum	Összesen
Tevékenyen optimista	%	14,20%	<u>29,50%</u>	20,00%
	A.R.	-5,8	5,8	
Szakmaérdekelt	%	36,20%	33,80%	35,30%
	A.R.	0,8	-0,8	
Enervált	%	<u>49,70%</u>	36,70%	44,70%
	A.R.	3,9	-3,9	
Összesen	N	600	373	973
	%	100,00%	100,00%	100,00%

Forrás: VETanulOK 2023

Megjegyzés: Aláhúzva, ahol az Adjusted Residuals (A.R.) értéke nagyobb, mint 2

Az intézménytípusok után keresztábra-elemzéssel, ká-négyzet próbával vizsgáltuk a szakképzésben tanulók jövőterveinek ágazonkénti különbségeit (7. táblázat), mely során szignifikáns különbségekre leltünk ($\chi^2 = 71,669$ df = 32 p < 0,001*).

A szakmaérdekelt jövőképpel bírók felülreprezentáltságát találtuk a szépészet, a mezőgazdaság és erdészet és az egészségügy ágazataiban tanulók esetében, míg a tevékenyen optimista jövőképpel jellemzően a közlekedés és szállítmányozás, az informatika és távközlés és a rendészet és közszolgálat ágazataiban tanulók rendelkeztek.

7. táblázat. A jövőkép klaszterei a tanulók által tanult ágazatok mentén (N = 973)

Ágazat	Jövőkép klaszterei				Összesen
		Enerváltak	Szakmaérdekelt	Tevékenyen optimista	
szépészet	%	7,7%	<u>76,9%</u>	15,4%	100,0%
	A.R.	-2,7	3,2	-4	
szociális	%	51,4%	35,1%	13,5%	100,0%
	A.R.	1,2	,0	-1,5	
gépészet	%	46,0%	34,9%	19,0%	100,0%
	A.R.	,2	-,1	-,2	
turizmus- vendéglátás	%	50,3%	29,7%	20,0%	100,0%
	A.R.	1,7	-1,8	,0	
specializált gép- és járműgyártás	%	46,2%	31,6%	22,2%	100,0%
	A.R.	,3	-,9	,6	
közlekedés és szállítmányozás	%	12,5%	25,0%	<u>62,5%</u>	100,0%
	A.R.	-1,8	-,6	3,0	

Ágazat		Jövőkép klaszterei			Összesen
		Enerváltak	Szakmaérdekelt	Tevékenyen optimista	
sport	%	50,0%	30,0%	20,0%	100,0%
	A.R.	,5	-,5	,0	
építőipar	%	54,5%	45,5%	0,0%	100,0%
	A.R.	,9	1,0	-2,4	
építőipar	%	46,2%	36,3%	17,6%	100,0%
	A.R.	,3	,2	-,6	
fa- és bútorigar	%	62,5%	25,0%	12,5%	100,0%
	A.R.	1,4	-,9	-,8	
kereskedelem	%	49,4%	38,0%	12,7%	100,0%
	A.R.	,9	,5	-1,7	
elektronika és elektrotechnika	%	31,0%	38,1%	31,0%	100,0%
	A.R.	-1,8	,4	1,8	
informatika és távközlés	%	44,8%	25,4%	<u>29,9%</u>	100,0%
	A.R.	,0	-1,8	2,1	
mezőgazdaság és erdőészet	%	37,0%	<u>48,9%</u>	14,1%	100,0%
	A.R.	-1,6	2,9	-1,5	
rendészet és közszolgálat	%	39,6%	29,2%	<u>31,3%</u>	100,0%
	A.R.	-,7	-,9	2,0	
egészségügy	%	9,5%	<u>61,9%</u>	28,6%	100,0%
	A.R.	-3,3	2,6	1,0	
gazdálkodás és menedzsment	%	60,0%	0,0%	40,0%	100,0%
	A.R.	,7	-1,7	1,1	
Összesen	%	44,7%	35,3%	20,0%	100,0%

Forrás: VETanulOK 2023

Megjegyzés: Aláhúzva, ahol az Adjusted Residuals (A.R.) értéke nagyobb vagy egyenlő, mint 2

A tanulmányi eredményesség hatása

Számottevően többen a jó tanulók közül vélték úgy, hogy újabb szakmát szeretnének a későbbiekben tanulni ($\chi^2 = 11,582$ df = 2 p = 0,003), illetve érettségi bizonyítványt kívánnak szerezni ($\chi^2 = 7,319$ df = 2 p = 0,026). Megállapítottuk, hogy a közepes tanulók felülreprezentáltak jelentek meg azok között, akik úgy gondolták, biztos munkahelyük lesz jó fizetéssel ($\chi^2 = 6,083$ df = 2 p = 0,048). Szignifikánsan nagyobb arányban kerültek ki a felzárkóztatásra szorulóknak közül azok, akik nem gondolják, hogy újabb szakmát kívánnak tanulni, biztos munkahelyük lesz, jó fizetéssel, hogy a későbbiekben érettségi bizonyítványt szereznének, végül azt, hogy a jövőben vállalkozóvá válnának ($\chi^2 = 7,045$ df = 2 p = 0,03) (8. táblázat).

8. táblázat. A jövőkép vizsgálata tanulmányi eredményesség klaszterekre nézve (%) (N = 961)

			Felzárkóztatásra szoruló tanulók	Közepes tanulók	Jó tanulók	Összesen
Újabb szakmát tanulók.**	nem	%	<u>84,70%</u>	82,60%	74,40%	80,00%
		A.R.	2	1,6	-3,3	,
	igen	%	15,30%	17,40%	<u>25,60%</u>	20,00%
		A.R.	-2	-1,6	3,3	,
	Összesen	N	222	379	360	961
		%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%
Biztos munkahelyem lesz, jó fizetéssel.*	nem	%	<u>66,20%</u>	56,20%	61,40%	60,50%
		A.R.	2	-2,2	0,5	,
	igen	%	33,80%	<u>43,80%</u>	38,60%	39,50%
		A.R.	-2	2,2	-0,5	,
	Összesen	N	222	379	360	961
		%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%
Érettségi bizonyítványt szerzek.*	nem	%	<u>80,60%</u>	74,40%	70,60%	74,40%
		A.R.	2,4	0	-2,1	,
	igen	%	19,40%	25,60%	<u>29,40%</u>	25,60%
		A.R.	-2,4	0	2,1	,
	Összesen	N	222	379	360	961
		%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%
Diplomát szerzek. ^t	nem	%	<u>95,00%</u>	89,40%	90,60%	91,20%
		A.R.	2,3	-1,5	-0,5	,
	igen	%	5,00%	10,60%	9,40%	8,80%
		A.R.	-2,3	1,5	0,5	,
	Összesen	N	222	379	360	961
		%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%
Vállalkozó leszek.**	nem	%	<u>85,10%</u>	76,50%	77,20%	78,80%
		A.R.	2,6	-1,4	-0,9	,
	igen	%	14,90%	23,50%	22,80%	21,20%
		A.R.	-2,6	1,4	0,9	,
	Összesen	N	222	379	360	961
		%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%

Forrás: VETanulOK 2023

Megjegyzés: Aláhúzva, ahol az Adjusted Residuals (A.R.) értéke nagyobb, mint 2; t = tendencia; * ≤ 0,05,

** ≤ 0,01, *** ≤ 0,001

Mivel szignifikáns eredményekre leltünk a klaszterek egymáshoz viszonyított kapcsolatának elemzése során ($\chi^2 = 12,022$ df = 4 p = 0,017), viszont az Adjusted Residuals (A.R.) értéke sehol sem érte el a kettőt, így az alulrepresentáltság szempontjából folytatott tovább az értelmezést. Megállapítottuk, hogy eredményeink az előzetesen vártaknak megfelelőek, tehát alulrepresentáltak jelentek meg az enerváltak között a jó

tanulók, illetve a felzárkóztatásra szorulóak között a tevékenyen optimista tanulók, mely eredményeink a tanulmányi eredményesség jövőképre vonatkozó hatását a 9. táblázat szemlélteti.

9. táblázat. A tanulmányi eredményesség klasztereinek vizsgálata a jövőkép klasztereinek összefüggésében (%) (N = 961)

		Felzárkóztatásra szoruló tanulók	Közepes tanulók	Jó tanulók	Összesen
Tevékenyen optimista	%	13,10%	21,90%	22,50%	20,10%
	A.R.	-3	1,1	1,4	
Szakmaérdekelt	%	36,90%	32,70%	37,80%	35,60%
	A.R.	0,5	-1,5	1,1	
Enervált	%	50,00%	45,40%	39,70%	44,30%
	A.R.	1,9	0,5	-2,2	
Összesen	N	222	379	360	961
	%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%

Forrás: VETanulOK 2023

Megjegyzés: Aláhúzva, ahol az Adjusted Residuals (A.R.) értéke kisebb, mint -2

Összegzés

A fiatalok jövőterveinek vizsgálata során beazonosítottuk a szakképzésben tanulók három csoportját: a Tevékenyen optimista, a Szakmaérdekelt és az Enervált jövőképpel rendelkezőket. A Tevékenyen optimisták jövőképe a leginkább pozitív, melyben a munka, a vállalkozóvá válás és a tanulás is szerepet kap. A Szakmaérdekelt fiatalok a jövőjükkel kapcsolatban egyetlen dologban biztosak, hogy a jelenleg is tanult szakmájukban fognak elhelyezkedni, míg az Enerváltak látszólag nem rendelkeznek a jövőjükre vonatkozó elképzelésekkel.

Az első hipotézisünk bizonyítása során a családi háttér és a jövőkép kapcsolatát tártuk fel, mely során először a jövőkép itemeit összevetettük a szocioökonómiai klaszterekkel, majd a családi háttér és a jövőterv klasztereinek kereszttábla-elemzését végeztük el. A leginkább hátrányos helyzetű fiatalok nem tervezik tanulmányaik folytatását, valamint vállalkozóként sem képzelik el magukat, ugyanakkor a legjobb társadalmi-gazdasági háttérű családból érkezők terveiben helyet kap a diploma, a vállalkozóvá válás és a külföldi tapasztalatok szerzése is.

Az első hipotézisünk bizonyítása során a családi háttér és a jövőkép kapcsolatát tártuk fel, mely során először a jövőkép itemeit összevetettük a szocioökonómiai klaszterekkel, majd a családi háttér és a jövőterv klasztereinek kereszttábla-elemzését végeztük el. A leginkább hátrányos helyzetű fiatalok nem tervezik tanulmányaik folytatását, valamint vállalkozóként sem képzelik el magukat, ugyanakkor a legjobb társadalmi-gazdasági háttérű családból érkezők terveiben helyet kap a diploma, a vállalkozóvá válás és a külföldi tapasztalatok szerzése is.

Ezek után talán nem meglepő, hogy az alacsonyabb szocioökonómiai státusz negatívabb jövőképpel, míg a magasabb státusz optimistább jövőképpel jár együtt. Ezek alapján elmondható, hogy első hipotézisünk, miszerint minél magasabb a társadalmi státusza a tanuló családjának, annál inkább jellemző, hogy optimista a jövőképe (iskolázottsági szint emelkedése, vagy foglalkoztatottsági státusbeli autonómia), igazolást nyert.

Második hipotézisünk az intézménytípus és a jövőtervek kapcsolatáról szól. Az érettségit adó és nem adó programtípusban tanulók esetében a jövőtervek itemeire való tekintettel ellentétes tendenciákat tártunk fel. És, mint ahogy fentebb bemutattuk, hogy a magasabb társadalmi státusz optimistább jövőképpel jár együtt, ugyanezen tendencia látható a programtípusok esetében, miszerint a magasabb (érettségit is adó) programtípusban tanuló optimistább jövőképpel jár együtt. Ezen eredményeink egy irányba mutatnak azonos korábbi kutatási eredményekkel, miszerint az érettségit is adó programtípusban tanulók jövővel kapcsolatos elvárásaiban nagyobb arányban szerepelnek az önálló szakmai döntések, a szakmai fejlődés, előrelépés, mint az érettségit nem adó szakmai képzésben tanuló diákok esetében (Csányi és Széll, 2020). Ugyanakkor az ágazatonkénti vizsgálatunk eredményei felhívták a figyelmet arra, hogy a jövőtervekre nemcsak az intézmény típusa, de a tanult szakma (ágazata) is jelentős hatással lehet, így ez további kutatások témája lehet. Összességében eredményeink alapján a második hipotézisünk igazolást nyert.

Kutatásunk limitációja, hogy egy hátrányos helyzetű térségre, az Észak-alföldi régióra vonatkozó eredményeink nem teszik lehetővé az országos szintű tendenciák feltárását. A szakképzésben tanulók jövőterveinek eredményei alapján szakpolitikai javaslatként fogalmazhatjuk meg, hogy szükség van olyan támogató, életkezdést segítő szolgáltatásra, mely enyhíteni képes az alacsony szocioökonómiai családi környezetből érkező fiatalok ezen területen jelentkező hátrányát, figyelembe véve a „célcsoportokra szabott megoldásokat” (Szakképzés 4.0).

Irodalom

- Andor, M. & Liskó, I. (2000). *Iskolaválasztás és mobilitás*. Iskolakultúra.
- Brown, S. I., Teufel, J. A., Birch, D. A. & Kancherla, V. (2006). Gender, age, and behavior differences in early adolescent worry. *Journal of School Health*, 76, 430–437. DOI: [10.1111/j.1746-1561.2006.00137.x](https://doi.org/10.1111/j.1746-1561.2006.00137.x)
- Creed, P. A. & Patton, W. (2003). Differences in Career Attitude and Career Knowledge for High School Students with and without Paid Work Experience. *International Journal for Educational and Vocational Guidance*, 3(1), 21–33. DOI: [10.1023/A:1022674528730](https://doi.org/10.1023/A:1022674528730)
- Czirfusz, D. & Lénárd, S. (2023). A szakképzésben tanulók képzés utáni jövőképe. *Opus et Educatio*, 10(1). DOI: [10.3311/ope.539](https://doi.org/10.3311/ope.539)
- Csányi, V. & Széll, K. (2020). *Középisikolások iskola-és pályaválasztási motivációi*. Budapest, MKIK GVI Kutatási füzetek, 1. https://gvi.hu/files/researches/586/motivacio_9evf_elemzes_20200211.pdf Utolsó letöltés: 2023. 07. 11.
- Ercsei, K. (2015). Az előrehozott szakképzésben végzők tanulási útja és jövőtervei. In Ercsei, K. (szerk), *Tanulási utak, pályautak: A szakképzésben tanulók pályakövetése*. Oktatókutatató és Fejlesztő Intézet. 99–119.
- Fónai, M. & Papik, P. (2002). Vélemények és elvárások a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Önkormányzat által fenntartott szakképző iskolákról. *Módszertani Közlemények*, 42(1), 15–23.
- Fónai, M., Hajdú, S. & Estók, G. (2007). Szakképző iskolák tanulóinak rekrutációja és motivációi. *Új Pedagógiai Szemle*, 57(9), 92–127.
- Hermann, Z. (2003). Továbbtanulási döntés az általános iskola végén: a kulturális és jövedelmi tényezők szerepe. *Ph.D értekezés*. Budapesti Corvinus Egyetem
- Iovu, M. B., Hărăguș, P. T. & Roth, M. (2016). Constructing future expectations in adolescence: relation to individual characteristics and ecological assets in family and friends. *International Journal of Adolescence and Youth*, 23(1), 1–10. DOI: [10.1080/02673843.2016.1247007](https://doi.org/10.1080/02673843.2016.1247007)
- Lannert, J. (2004). Pályaválasztási aspirációk. (A 13 és 17 évesek továbbtanulási aspirációi mögött munkáló tényezők három kistérségben.) *Ph.D értekezés*. Budapesti Corvinus Egyetem.

- Liskó, I. (2003). *Kudarok a középfokú iskolában*. Oktatókutatató Intézet.
- Ilona, L. (2004). *Perspektívák a középiskola után: Perspectives after the secondary school*. Felsőoktatási Kutatóintézet.
- Messing, V. (2006). Lyukakból szőtt háló: háztartások közötti támogató kapcsolatok roma és nem roma szegények körében. *Szociológiai Szemle*, 2, 37–54.
- Kniveton, B. H. (2004). The influences and motivations on which students base their choice of career. *Research in Education*, 72, 47–59. DOI: [10.7227/RIE.72.4](https://doi.org/10.7227/RIE.72.4)
- Mártonfi, Gy. (2009). *Foglalkozási és továbbtanulási aspirációk*. <https://ofi.oh.gov.hu/tudastar/hogyan-to-vabb/foglalkozasi> Utolsó letöltés: 2024. 05. 20.
- Marton, Z. (2020). A szakképzésben tanulók jövőképe – a család mint befolyásoló tényező szerepe. *Opus et Educatio*, 7(1). DOI: [10.3311/ope.369](https://doi.org/10.3311/ope.369)
- Nurmi, J.-E. (2005). Thinking About and Acting Upon the future: Development of Future Orientation Across the Life Span. In Strathman, A. & Joireman, J. (2005), *Understanding Behaviour in the Context of Time*. Lawrence Erlbaum Associates, Publishers. 31–58.
- Seginer, R. (2009). *Future orientation: Developmental and ecological perspectives*. Springer. DOI: [10.1007/b106810](https://doi.org/10.1007/b106810)
- Small, J. & McClean, M. (2002). Factors impacting on the choice of entrepreneurship as a career by Barbadian youth: a preliminary assessment. *Journal of Eastern Caribbean Studies*, 27(4), 30–54.
- Szakképzés 4.0* (2019). https://www.nive.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=1024 Utolsó letöltés: 2022. 01. 11.

Melléklet

1. melléklet. Vármegyéenkénti kitöltöttségi arány (%)

Vármegye	Szakképző iskola	Technikum
Hajdú-Bihar	55,8	22,9
Szabolcs-Szatmár-Bereg	19,3	14,9
Jász-Nagykun-Szolnok	23	16,9
Összesen	32,2	19

Forrás: VETanulOK 2023

2. melléklet. Ágazatonkénti kitöltöttségi arány (%)

Ágazat	%
szépművészet	1,3
szociális	7,6
gépészet	6,5
turizmus-vendéglátás	20,0
specializált gép- és járműgyártás	12,0
közlekedés és szállítmányozás	0,8
sport	2,1
élelmiszeripar	2,3
építőipar	9,4
fa- és bútortipar	1,6
kereskedelem	8,1
elektronika és elektrotechnika	4,3
informatika és távközlés	6,9
mezőgazdaság és erdőgazdálkodás	9,5
rendészet és közszolgálat	4,9
egészségügy	2,2
gazdálkodás és menedzsment	0,5
Összesen	100,0

Forrás: VETanulOK 2023

Absztrakt

A középfokú szakképzés 2019-es reformjának célja, hogy a szakképzés presztízsének növelése mellett az Ipar 4.0 stratégiában foglaltak szerint úgy szolgálja ki az ipar magasan képzett szakemberek iránti igényét, hogy ezzel párhuzamosan a fiatalok érdeklődésének, elképzeléseinek és vágyainak megfelelő szakmai életutat biztosítson. Tanulói kérdőíves kutatásunk során lehetőségünk nyílt a megújult középfokú szakképzési programtípusokban elsőként részt vevőket kérdezni. Jelen tanulmány a régiószintű kutatás egyik fontos szegmensének eredményeit foglalja össze, mely a fiatalok távoli jövőre vonatkozó terveiről szól. Széleskörű hazai és nemzetközi szakirodalmi előzményekből tudjuk, hogy a családi háttér és a tanulmányi teljesítmény szoros kapcsolatban áll, ugyanakkor felmerült a kérdés, hogy ugyanilyen összefüggést találunk-e a jövőre vonatkozó tervek mentén is. Az adatok lekérdezése a 2022/2023-as tanév során zajlott online formában. Adatbázisunk (N = 973) egy hátrányos helyzetű térség, az Észak-alföldi régió szakképzési centrumainak 11. évfolyamos tanulói válaszait tartalmazza. A régió gazdasági-társadalmi adottságaiból adódóan különösen fontos, hogy az itt élő és szakképzésben tanuló fiatalokat jobban megismerjük, különös tekintettel a szakmai végzettség megszerzése utáni terveikre, elképzeléseikre. Az adatokat SPSS program segítségével dolgoztuk fel, leíró statisztikai eljárásokkal, kereszttábla-elemzéssel és klaszteranalízis módszerével. Eredményeinkkel alátámasztottuk hipotéziseinket, miszerint az új szakképzési programtípusokban tanuló fiatalok esetében a magasabb társadalmi-gazdasági státus és a felsőfokú továbbtanulási utat lehetővé tevő programtípus optimistább jövőképpel jár együtt, mint az alacsony szocioökonómiai státus és az érettségit nem adó programtípus.

Kulcsszavak: szakképzés, szakképző iskola, technikum, jövőkép